

Iz starije prošlosti Martijan- janca

Martijanec, malo podravsko selo Ludbreške općine, spada među ona naselja što imaju dugu i bogatu prošlost. U prvom ti-sučljeću stare ere ovdje žive brojni i moćni rodovi ilirsko-keltskog plemena Jasa. Jasi se ubrajaju među Panonce i pripadaju panon-sko-alpskom kulturnom krugu. Oni su stoča-ri i ratari, a u prvom mileniju st. e. već su podržavali trgovačke veze sa suplemenicima i ostalim narodima Panonske nizine, istočnih Alpa i Balkana.

O životu i moći ilirskih knezova ovoga kraja mnogo nam govore baš njihovi impo-zantni grobovi. Nisu to obični grobni humci, već čitavi mali brežuljci što se ponosno dižu iz podravske nizine. Znanstvenici ih zovu tu-mulusi, gomile ili mogile. Tik do sela Marti-janca, na južnom rubu naselja, stoji gigant-ski tumulus »Gomila«, njega se drži »Gamu-lica«, zapadno od sela već blizu Vrbanovca još je jedna »Gomila«, a u polju prema Jal-žabetu osamljen strši »Veliki tumulus« — drugi po veličini u srednjoj Evropi. Dužina mu je 100 metara, visina 12 metara. Po svo-jim dimenzijama već spomenuta »Gomila« jedva nešto malo zaostaje za njim.

Do sada je otvorena i sistematski istra-žena samo grobna Komora »Gamulice«. Stručna iskapanja vodila je profesor Kseni-ja Vinski-Gasparini, suradnik zagrebačkog arheološkog muzeja. O tome je napisala i

stručnu publikaciju, iz koje doznajemo da je tu sahranjen neki plemenski odličnik. Spa-ljivanje tijela izvršeno je u samoj grobnoj jami. Grob je bio bogato opremljen: prona-đene su urne i žare, dijelovi kositrenog lima sa zakovicama, zdjelice s dršokm u obliku stilizirane ptičje glave. Grobne ploče bile su razbijene, oružja i nakita nije bilo. Pljačka-ši grobova izvršili su ovdje svoj posao gru-bo i temeljito. (Možda još u doba kralja Teo-dorika, koji je svojim Gotima dozvoljavao da iz grobova vade nakit i oružje, ali tijela da ne diraju«).

Ukop je bio izvršen u vrijeme razvijenog halštata, negdje prije polovice prvog mileni-ja stare ere. Za arheologiju ovi nalazi su dra-gocjen prilog poznavanju halstadske kulture u našoj domovini i zato su otpremljeni u za-grebački arheološki muzej. Susjedni tumu-lus »Gomila« krije također dragocjene taj-ne. Ponešto od toga otkriveno je slučajno, kad je 1949. u ovome kraju boravila vojska. Prigodom kopanja rovova vojnici su naišli na grobove obzidane pločama kamena vap-nenca. Kosturi su bili zgrčeni, a kraj njih porazbijane glinene posude. Kad je za to doznao varaždinski arheolog Stjepan Vuko-vić, tadanji kustos varaždinskog arheološkog muzeja, došao u Martijanec, da vidi šta je na stvari. Ustanovio je da je tu bilo više gro-bova, ali da je i ovo mjesto u davnini orob-

ljeno. Od metalnih predmeta našle su se samo amorfne, korodirane krhotine, ali je zato bilo vrlo dobro sačuvano pougljenjeno masivno kolje, zabijeno duboko u zemlju. Vuković je zaključio da su to, vjerojatno, ostaci pletera kojim je u davnini bio učvršćen zemljani bedem na vrhu »Gomile«. Prema tome ovaj tumulus poslužio je jednom i za obranu, a nije isključeno da su se tu vršili i vjerski obredi.

Već u predhistorijsko doba utrti su ovdje putevi. Rekli bismo: zacrtan je plan podravske magistrale i ceste što spaja Martijanec s Varaždinskim Toplicama.

Tim putevima prolazile su 6. g. n. e. legije rimskog cara Augusta. Vodio ih je carev posinak Tiberije. Iliri su davali žestoki otpor. Nakon tri godine konačno su se Rimljani ugnijezdili u našoj zemlji i vladi ovdje sve do 476. godine. Iz tog vremena potječu rimski grobovi na »Žgališću« i u samom Martijancu. Pronađeni su rimski novci, urne i fibule, ali lokacija rimskog naselja još nije utvrđena.

I u obližnjem Poljancu pronađen je rimski grob s prilozima, a nedaleko drugi u kojem je sahranjen neki mogućnik na keltsko-ilirski način zajedno s kolima i konjima. A gdje su grobovi, tamo je moralo biti i života.

Trasu stare rimske ceste mnogi mještani mogu još danas označiti. Tekla je nešto južnije od današnje, a neki drže da su baš na teritoriji Martijanca bila dva paralelna puta. (Stručna istraživanja vršio je Stjepan Vuković, arheolog, i arheolog-amater Miroslav Fulir, obojica iz Varaždina).

U ranom srednjem vijeku kretali su se ovim krajem razni narodi i možemo pretpostaviti da je za njima ostajala pustoš i mrtvilo. Život se obnavlja istom kad su se ova-mo počeli doseljavati Slaveni. Oni i ovdje žive unutar utvrđenih gradišta, a ta su u ovome kraju, dosta gusta. U Martijancu bila su dva, u nedalekom Križovljanu jedno, a drugo u Slanju. Na tim gradištima izgrađene su kasnije utvrde od kamena za obranu stanovništva. Tokom vremena formira se upravna vlast. Manje upravne jedinice i ovdje se zovu župe. Taj naziv prihvaća crkva kod podjele svojeg područja, koje se uglavnom podudara sa župom kojoj je na čelu župan.

Prvi poznati župan u Martijancu zvao se Nikola. Spominje se u listini zagrebačkog biskupa Ivana I (1288—1295). Biskup poklanja županu »posjed Sv. Martina uz Dravu«. Danas je Drava 3 km daleko od Martijanca, ali se još vrlo lijepo vidi njezino staro korito u neposrednoj blizini mjesta. Dakle, Martijanec je tada bio na Dravi.

U XIII stoljeću narod je ovdje već tako gusto naseljen da su mogle opstojati dvije rimokatoličke župe. Godine 1259. spominje se crkva u Martijancu, a župa »ab immemoriali« (1334), što znači da se već u vrijeme kad je Ivan arhiđakon Gorički sastavljao svoj popis župa biskupije zagrebačke zaboravilo na vrijeme osnutka i zato se vodi pod oznakom »od pamtivijeka«. Drugo sijelo plemenske župe i crkveno središte je bilo u Slanju. Tu je rkt. župa »Sv. križa od Zlanina« (Slanje). Spominje ju Ivan arhiđakon Gorički (1334), a utvrđeni grad stajao je ovdje već 1253. godine. Križovljanu su djelovali vitezovi Hospitalci, a 1501. spominje se i ovdje rkt. župa, dok je u Slanju više nema. Tada je u Križovljanu crkva Bl. Dj. Marije. U Martijancu je u to doba upravitelj župe Andreas de Marthynyanz. Do polovine XIII. stoljeća istočno od Šemovca i Jalžabeta do posjeda Križara sv. groba (oko današnjeg Velikog i Malog Bukovca) sterc se posjed hrvatskih vojvoda pod imenom »Bugne«, Bednja... Svakako da su vojvode ili hercegi imali vlast i nad prije spomenutim župama. Zadnji vojvoda koji je držao ovaj posjed, Koloman, sin kralja Andrije II, brat Bele IV podlegao je ranama zadobivenim u borbi s Mongolima (1241). Poslije njega su ovdje moćni velikaši od kojih je najznamenitiji Ivan Chuz Ludbreški, ban hrvatski. Godine 1370. dobiva on u vlast ovo zemljište neokrnjeno. Darovnicu je izdao hrvatsko-ugarski kralj Ludovik I Anžvinac svojem banu i poklisaru Ivanu za nebrojene usluge učinjene kraljevskoj kući. Nakon sedamdeset godina otuđuju Chuzi ovo vlastelinstvo, iz kojeg izrastaju potpuno samostalni veleposjedi Martijanec, Hrastovsko, Križovljani i drugi sitniji.

Koncem XV stoljeća sve se više osjeća opasnost od Turaka. I u ovome dijelu Podravine podižu se veće i manje utvrde. Utvrđuje se i Martijanec. Na starom gradištu podignuta je kamena tvrđava opkoljena

Martijanec — grobne žare, zdjelice i poklopci od gline iz tumulusa »Gamulica« (iduća stranica)



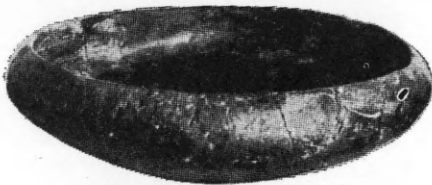
1



3



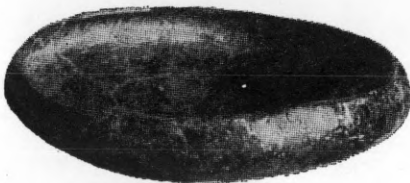
4



5



6



7



2

vodom (Wasserburg). Prijelaz u sutjesci Bednje na cesti prema Toplicama brani kaštel u Slanju.

Vremena su nemirna: svađaju se velikaši, Turci ugrožavaju čitavu domovinu. Tada 1526. pogiba kralj Hrvatske i Mađarske Ludovik II. na Mohačkom polju. Za prijestolje se otimlju Ivan Zapolja i Habsburgovac Ferdinand. Godine 1527. bježali su privrženici Habsburgovaca kroz Martijanec prema Varaždinu i Ptuju. Progonio ih je Krsto Frankopan, knez modruški. Ali sreća je prevrtljiva. Kod opsjedanja varaždinskog grada Frankopan je teško ranjen. Njegova pratnja (1000 ljudi) prenijela je kneza u kaštel Martijanec. Tu je drugog dana izdahnuo (27. IX 1527.). Suvremenici su ga smatrali najboljim evropskim vojskovođom, a znanici vrlo dobrim plemenitim čovjekom. Njegova pisma najljepši su primjerci hrvatske proze XVI. stoljeća. Smrt Krste Frankopana je odlučujući trenutak u tadašnjoj povijesti našeg naroda, koji dolazi pod vlast Austrije i plaća »danak u krvi« duga četiri stoljeća. Godine 1532. imali su stanovnici ovog kraja priliku vidjeti glasovitog turskog cara Sulejmana I. Veličanstvenog, koji se, sa 200.000 Turaka i svom bojnom opremom vraćao u Carigrad. Nije mu uspjelo osvojiti tvrđi Kisej u Mađarskoj, zato sad njegovi janjičari robe, pale i odvođe narod u roblje. Poharali su mnoga naselja uz podravsku cestu. Ovdje je najgore prošlo selo Križovljan, gdje je narod tako prorijeđen da više ne može imati svoju župu, već je selo zajedno s Poljancem pripojeno Martijancu.

Narod strada i od samovolje carskih plaćenika, koji kroz ova sela (počevši od 1553. kad je osnovana slavonska vojna krajina) neprestano putuju na tursku granicu i natrag u austrijske zemlje. Usput pasu kojne po usjevima, robe putnike na cesti i seljake po kućama. Plijen dijele sa svojim oficirima, ponajviše s onima iz koprivničke tvrđave.

Godine 1583. podigao je Petar Ratkay gospodar Martijanca i zapovjednik tvrđave martijanečke, parnicu protiv koprivničkog kapetana Globiczera (Globicera) koji je dijelio pljačku sa svojim vojnicima. Izgredi su se i dalje povremeno događali — sve do vremena Marije Terezije.

I tako život teče mučan i tegotan, u vječnoj borbi za samoodržanje. Mijenjaju se i gospodari. U XVII stoljeću ovim vlastelinstvom gospodare Mikulići. Jedan od njih imenom Aleksander Ignacije barun Mikulić bio je zagrebački biskup (1688—1694). Imao je mnogo ljubavi za znanost i kulturu. Otkupio je glasovitu Valvasorovu zbirku i knjižnicu. Sagradio je u Zagrebu zgradu bibliote-

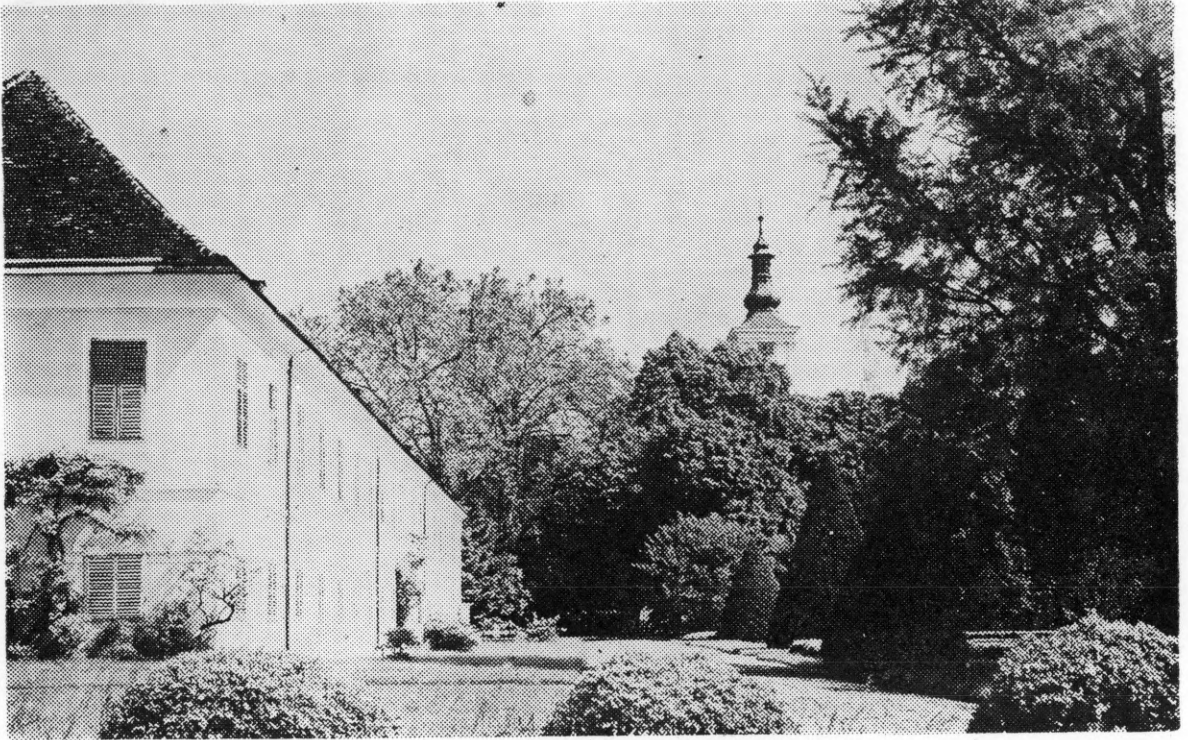
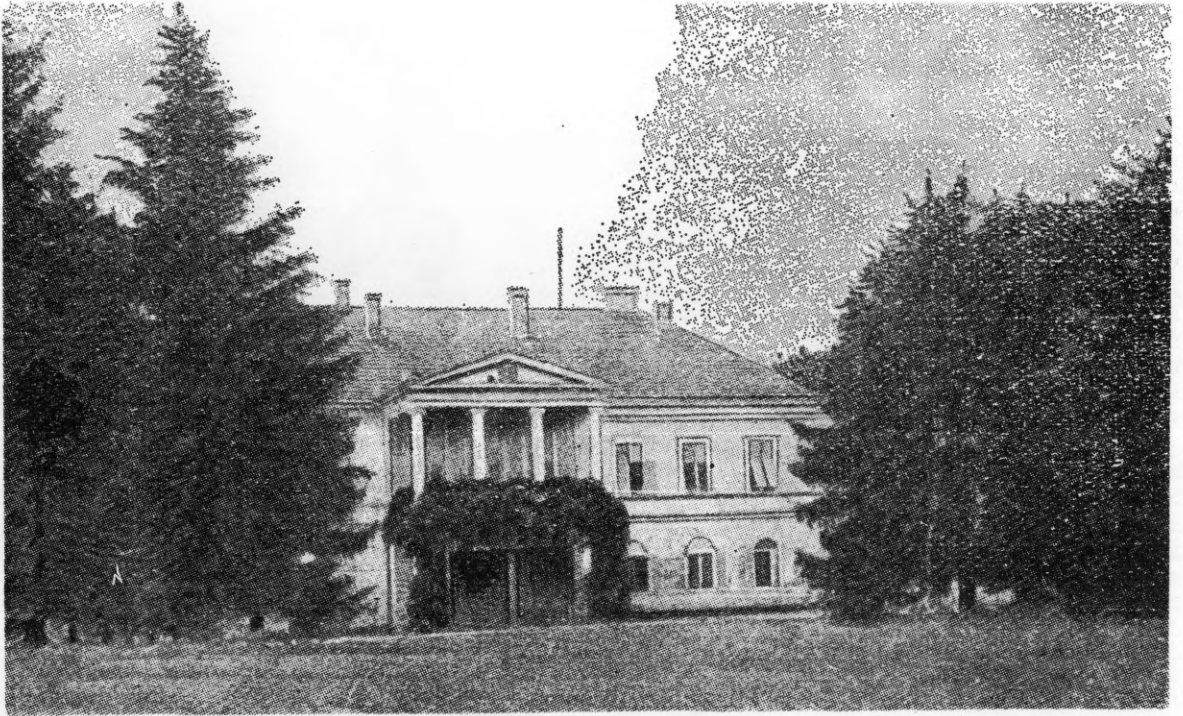
ke. Danas se spomenuta zbirka nalazi u zagrebačkoj sveučilišnoj knjižnici (10533 grafička otiska u drvorezu i bakrorezu).

U vrijeme obitelji Mikulić osnovana je župska škola u Martijancu. U svojoj vizitaciji spominje ju arhiđakon komarnički Andrija Vinković (preglede vršio od 1659—1665.). »Magister hic habetur Petrus Merschiak qui ne habet schola communitis sed in domo unicus inquilinatus Parochialis habitat« (dalje nečitljivo). U to doba nije se ni moglo govoriti o školskoj zgradi i nije čudo što je Petar Meršćijak obučavao u kući župnikovog kmeta. Oko 1680. i opet se spominje učitelj »Magister Scholae seu Ludimagister«. Zove se Ivan Plepelec (Prepelec). U to vrijeme stanuje martijanečki učitelj u posebnoj kući kraj crkve i ima vrt. Ta kuća morala je biti na terenu današnje stare škole, a crkva je prema tradiciji stajala sjeverno od školskog vrta, gdje su danas livade. I kasnije se spominju učitelji. U XVIII stoljeću, u vrijeme Gotala, koji su naslijedili Mikuliće, učitelj uživa neke zemlje i vrt, prima žito i nešto novca za službu u crkvi. Dok su drugi učitelji zvonili i čistili crkvu, ovdje je učitelj samo »kantor« i »ludimagister«.

Iduća stranica:

Dvor u Martijancu početkom ovog stoljeća (gore)

Dvor u V. Bukovcu (1928.)



U prvoj polovici XVIII stoljeća Martijanec s Hrastovljanom uživa obitelj Gotal po ženskoj lozi sročena s Mikulićima. Gotali se pokatkad zovu i Gotal-Mikulić. Ova porodica nije domovini dala ni jedno veliko ime. Zadnji Gotal, barun Gabrijel, razvratni barokni kavalir, ipak je ušao u Krčelićeve Annuae«. Pisac navodi da je Gabrijel iznudio od svoje žene Ane Oršić dopuštenje da može držati ljubavnicu — Reginu Rauchovu, koju je bogato nadario, a ipak je poslije ženine smrti nije oženio. Uzeo je drugu prilježnicu — Jelenu Rozaliju Somogyi (Šomodi), udovu Leposi — i nakon godinu dana umro. Ova druga žena nastojala je svim silama, pa i prevarom, da zadrži Gotalove posjede, među njima Martijanec i Hrastovljan.

Međutim živjeli su potomci Gotala po ženskoj lozi. Oni su se sastali 1746. u kaštelu Slanje. Kao potencijalni nasljednici tu su grofovi: Ludovik i Aleksander Patačić, Stjepan i Antun Janković, kanonik, kasnije pomoćni biskup zagrebački Stjepan Putz i podban Ivan Rauch. Prisutan je kasniji general Gabrijel Strelec, valjda kao opunomoćeni zastupnik svoje žene Katarine rođene Rauch. Prema nagodbi u posjed Martijanca i Hrastovljanja dolaze Patačići, pa je to vlastelinstvo zajedno sa Slanjem u to doba jedno od najvećih u Podravini.

Novi gospodari više borave u Slanju. Ovamo su 1. IV 1747. pozvani kmetovi da se uredi »gorne pravo«. Već prije (31. IV) sređena je gornica i izdani gorni listi u Martijancu. Seljaci su morali davati kopune i desetinu u vinu. I župnik martijanečki davao je prije Gotalima 15,5 priti vina za vinograd »Rivalno« što ga je crkvi ostavio neki Duganić. Grof Ludovik oslobodio je crkvu ovog podavanja za sva vremena.

Već 1747., nakon smrti svog brata Aleksandra (umro je u svibnju te godine), Ludovik je jedini vlasnik ovog veleposjeda. Krčelić ga naziva velikim prijateljem crkve i svećenstva. Takav se pokazao i ovdje. Crkvi martijanečkoj vratio je oranicu »Popovčicu« što su je oteli Gotali ili Mikulići. Pod konac života odlučio je u Martijancu izgraditi crkvu. Kad su sve pripreme dovršene, počela je gradnja 13. V 1766. godine. Bilo je krajnje vrijeme: nabujala Drava prodrla je u svoje staro korito i uzdrmala temelje tadašnje župne crkve.

Još iste godine umro je grof Ludovik. Sve materijalne obaveze preuzeo je njegov sin Ivan.

O gradnji ove lijepe sakralne građevine vodio je brigu župnik Matija Vađon, koji je kasnije, baš zbog toga što je uspio podići tako skladni crkveni objekat, postao zagre-



Kapela Sv. Benedikta u Hrastovljanu

Martijanec u doba prvog svjetskog rata
(iduća stranica)

bački kanonik. Po svome stilu ovaj spomenik kulture pripada baroku. Zidne slike izradili su učenici Rangerove škole, ali su kasnije neke prekrivene novijim dekorom. Prije par godina otkrio je župnik Josip Druško ispod žbuke u lađi dvije originalne freske, i dao ih očistiti.

Unatoč tome što su i kasnija pokoljenja nastojala da uljepšaju unutrašnjost crkve, najvrednije je ipak ono što je izrađeno prije 1775. u stilu baroka i rokokoja. Kad je te godine ova građevina posvećena, više nije bilo na životu ni grofa Ivana. Kao pokrovitelja spominje se Eleonora Patačić rođena grofica Rindsmaul, supruga Ivanova.

Istovremeno i uporedo s crkvom gradi se i barokna kurija župnog dvora, u kojoj je, do današnjeg dana izvršeno tek nekoliko manjih pregradnji. Čini se da predšasnik Patačića, barun Gotal, nije vodio mnogo brige niti o svom vlastitom dvorcu, te su Patačići i ovdje imali veliko radilište.

U njihovo doba podignuta je prizemna plemićka kurija usred parka. Ovdje nije bilo velike raskoši, zacijelo zbog toga što su imali i drugdje (naročito u Varaždinu) svoje palače, bogato opremljene.

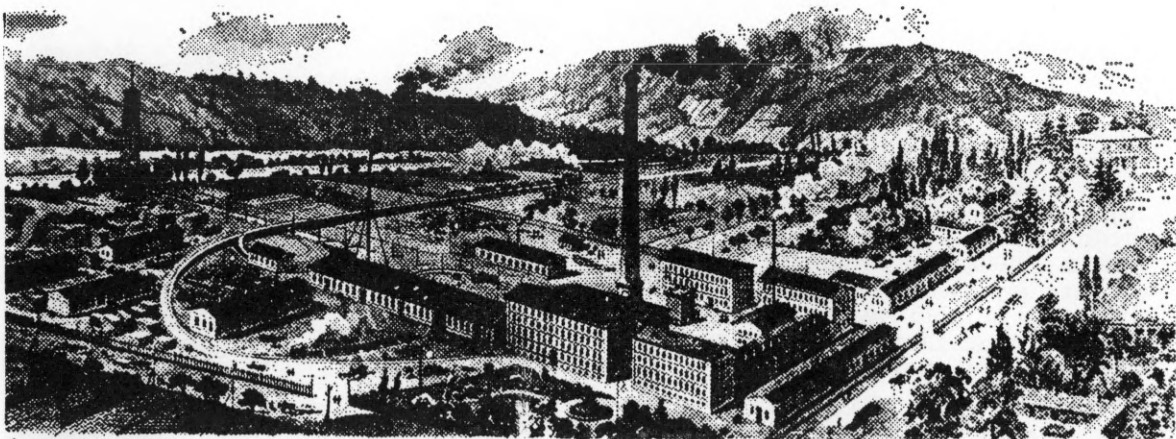
Da bi sačuvali obiteljski imetak neokrnjen, Patačići su često skapali brakove unutar svog roda. Braća Ludovik i Aleksander gospodari Martijanca sinovi su Baltazara Patačića i Terezije rođene Patačić. Ludovik sam oženjen je rođakinjom Suzanom, ali tu nema sreće.

Grof Bartol i Eleonora Patačić nemaju potomstva. Svijesni činjenice da su posljednji izdanci nekad brojnog i moćnog roda, žele iskoristiti svoje blago, ne samo za raznovrsna uživanja, već čine i velike poklone i legate. Grof Bartol je darežljiv čovjek. Zadnje godine života provodi u Martijancu. Prijateljuje najviše sa župnikom Kuntarićem. Njemu za ljubav dao je srušiti drveni toranj kapele u Hrastovljanu i podići novi, zidani. Ovaj zvonik osmerokutne baze izdaleka izgleda kao minaret džamije i po svom obliku prava je iznimka među brojnim baroknim tornjevima Podravine.

Mnogi kmetovi primi su od grofa Bartola zemljišta ne samo na uživanje, već u vlasništvo. Osnovao je zakladu za pomaganje siromašnih kmetova. U tu svrhu ostavio je novac dobiven za prodano imanje u Zajezdi.

Martijanec.





DAMPFSÄGE & MÖBELFABRIK DER HERRSCHAFT SLANJE

Crtež (plana?) tvornice namještaja u Slanju s početka ovog stoljeća

Najljepši i najvredniji poklon zadnjih Patačića primila je Zagrebačka Akademija: bogatu knjižnicu te obitelji. I ta je knjižnica danas u fondu Zagrebačkog sveučilišta.

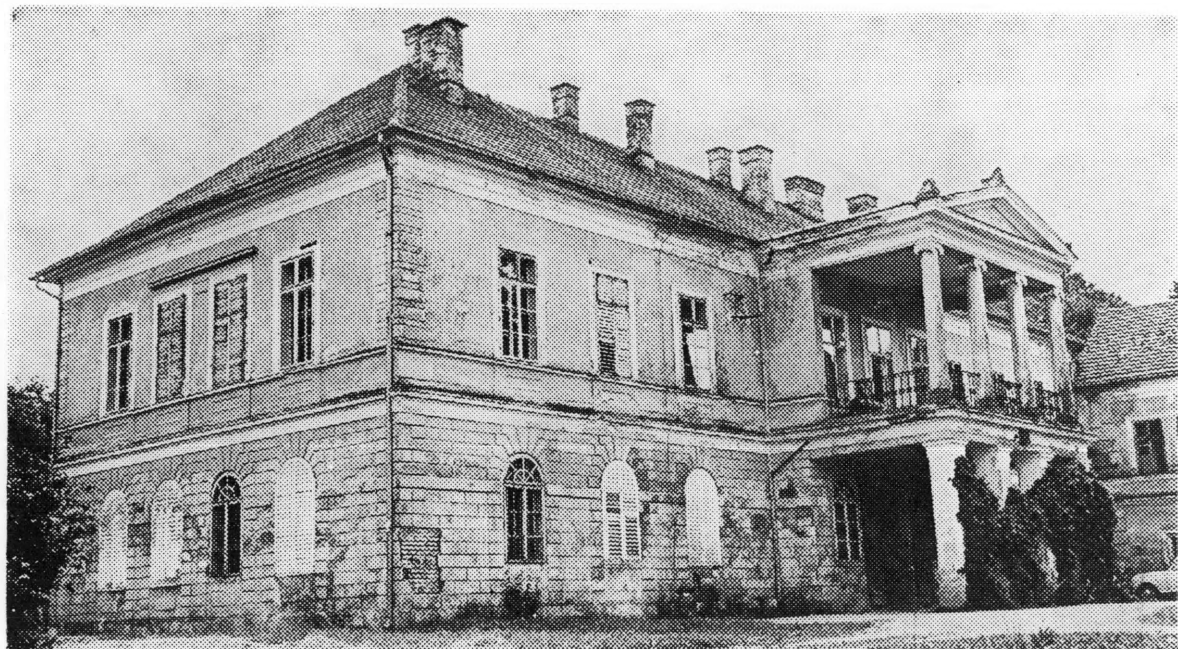
Grof Bartol umro je 1817. godine u Martijancu. Tijelo mu je prenešeno u Remetinec kraj novog Marofa. Grofica Eleonora rastala se s ovim svijetom 1834., navršivši 64 godine života.

Zanimljiva je bilješka Eleonorine majke, pjesnikinje, Katarine rođene grofice Keglević, prigodom rođenja ove posljednje Patačiće: »1770. 19. februara u znaku Strijelca rođena je Marija, kćer, koja je na krštenju dobila ime Eleonora Suzana. Kumovala su dva prosjaka«.

Odmah nakon ukopa grofa Bartola Patačića uselila je u martijanečki grad borbena družina generala Pavla baruna Raucha (Rauha), gospodara Vrbanovca. Rauchov upravitelj Josip Forko naoružao je slobodnjake i kmetove svoga gospodara i tako dočekao i najurio kraljevog fiska, koji je došao da u ime države preuzme ovo dobro. Tri dana iza ove epizode došao je sam general Pavao Rauch stariji i preuzeo vlastelinstvo. Ala stvar nije bila tako jednostavna. Iza tak-

vog postupka rodila se dugotrajna parnica i na koncu je obitelj Rauch morala kraljevskom fisku platiti 31.000 srebrnih forinitti. Pokazalo se da ovi baruni nisu imali nikakvo, a kamoli isključivo pravo na Martijanec. Svojatali su ga, vjerojatno, stoga što je supruga Danijela Raucha Elizabeta rođena Farkaš bila rođakinja bivših vlasnika, Patačića. Može biti da su pronašli još koju drugu osnovu prava nasljedstva. Spomenuta Elizabeta upravljala je ovim vlastelinstvom od 1833. do 1848. godine, a tada ulazi u posjed barun Đuro Rauch, brat zloglasnog nagodbenog bana Levina Raucha. Za Đuru Raucha veli Stjepan Belošević da je bio poštenjak od glave do pete »čovjek golubinja čudi«. Čime je zaslužio tako lijepu karakteristiku? Na političkom planu svakako nije. Uz svojeg brata Levina i on je jedan od stupova omražene unionističke stranke koja je s Madžarima sklopila za Hrvate vrlo nepovoljnu nagodbu (1868. god.).

Kao zemaljski gospodin rođen i odgojen još u feudalno doba i on smatra da mu pripada novčana naknada za izgubljenih 98 kmetovskih selišta što su 1848. prešla u vlasništvo oslobođenih kmetova. Dapače pokušava-



Pročelje dvora u Martijancu danas

vao je da dobije nadoknadu i za one »gornje« zemlje, koje su seljaci nesmetano uživali još od vremena Bartola Patačića i više od pola stoljeća smatrali svojim vlasništvom. Mnogi su zbog toga imali velike neprilike, ali nikoga nije preko mjere progno.

Jedino se crkvi martijanečkoj pokazao velikim prijateljem i dozvolio je da se vinogradi na bivšem teritoriju njegovog vlastelinstva na nju gruntovno prenesu bez ikakve nadoknade. U tome se ipak razlikovao od grofa Pavla Beroldingera, veleposjednika u Slanju, koji je pomno proračunavao za koliko pinti vina i za koliko kopuna može izvući novac kod otkupa, i nije opraštao nikome.

U vrijeme baruna Đure u Martijancu se mnogo gradilo. Stari Patačićev dvor nije bio neka reprezentativna zgrada. Na ovu dugačku, staru prizemnu kuriju dao je Đuro Rauch podići prvi kat. Ulaz joj je ukrašen impozantnim portikom. Ovdje je barun Đuro uredio stan za sebe i prostorije za otmjene goste. Živio je kao samac. Nikada se nije ženio i upravo je čudno što je kraj ovog dvora izgradio još jednu veliku jednokatnicu

koja zatvara zapadnu stranu dvorišta. Ovu zgradu barunova družina nazivala je »neue Gebeude« (noje Gebojde = nova zgrada). Tu su stanovali službenici i posluga.

I park je bio uzorno uređen. U njemu je zasađeno razno, pa i egzotično, drveće i cvijeće. Ribnjak je napajao bistri potočić s obližnjih brežuljaka. Gospodarske zgrade u ovome sklopu bile su u dobrome stanju te je tada martijanečko vlastelinstvo važilo kao uzorno gospodarstvo. Zajedno sa šumama obuhvaćalo je preko 2200 katastarskih jutara.

U Đurino doba izvršeni su veliki radovi i na kapeli sv. Benedikta u Hrastovljanu. U staro doba, tj. do konca XVIII stoljeća, ova je bogomolja služila redovnicima (najprije benediktincima, zatim pavlinima) i bila je u sklopu samostana. Samostan je bio dolje zidan sa drvenim katom. Služio je za stan barunovoj »družini« te se iz ove zgrade moglo direktno u crkvu. Ovamo su dopirali lascivni razgovori barunove družine i njihove »cifraсте kletve. Župnik Ivan Likević (1870. do 1899.) uočio je ovu činjenicu i želio to spriječiti. Nagovorio je baruna da dade srušiti dio zdanja staroga samostana. On je dao



Klasicističko pročelje dvora u Martijancu

skinuti prvi kat, porušiti svetište i sakristiju kapele i tako se na jednoj strani našla kape-la, a na drugoj družinska kuća.

Sad su počeli radovi na kapeli: dozidana je još metar u visinu, dobila je novi svod, novi pod, novi kor, novi zabat u baroknom stilu, novo polukružno svetište. Oltari su obnovljeni i »prekrojeni«. Na taj način stvorena je iluzija, tako česta u to doba, da je ovaj sakralni objekt u novom ruhu vredniji negoli je bio prije. Uništen je, zapravo, jedan vrijedni spomenik kulture! Jedini vrijedni objekt u ovoj kapeli su još danas uporabive orgulje iz 1796. godine. Izradio ih je Josip Otonić u Mariboru za martijanečku župnu crkvu, ali su nakon sto godina prevezene ovamo.

Pod starost Đuro se povlači u tišinu i živi daleko od javnog života. Imanje je predao na upravu starijem sinu brata Levina doktoru Gezi Rauchu od Lužnice i to uz godišnju rentu. Umro je u Varaždinu 1897. kao osamdesetogodišnji starac. Sav svoj život posvetio je Martijancu, te je unatoč pripadnosti nepopularnoj madžarskoj stranci ovdje ostao u lijepoj uspomeni, naročito kod svoje družine.

Nasljednici Đure i Levina Raucha dugo nisu podijelili imanja. Kasnije je starijeg, tj. Geju zapala Lužnica, a mlađeg Pavla Martijanec. U drugim imanjima bili su suvlasnici.

Pavao je bio oženjen barunicom Rozinom Baechlé (Behlé), koja mu je rodila sina Pavla (1890.) i kćer Elizabetu (1891). Brzo iza to-



Pokrajnja zgrada dvora u Martijancu
(današnji izgled)

ga njihovi se životni putevi razilaze. Kad je barun jednog dana priredio veliki lov, jedan od uzvanika prišapnuo mu je u povjerenju da ga žena vara s nekim oficijom. Pavao je smjesta odjurio kući i priredio supruzi ljubomornu scenu. Ne pitajući koliko je istine u tome, u srdžbi joj je dao na znanje da može ići kamo god hoće.

Ponosna barunica pokupila je na brzinu svoje stvari i napustila Martijanec zauvijek. Bila je vrlo bogata. To bogatstvo bilo je sudbonosno za Pavla Raucha mlađeg, njezinog sina s kojim je održavala vrlo srdačne veze. Kad je mladić bio na studiju primio je 300.000 forinti u gotovom novcu, upravo toliko koliko je trebalo da jedan mladi barun putuje svijetom. Pridružila mu se neka plešačica — s kojom se zaustavio na jednom od Samoa otoka, gdje je uredio farmu šećerne trske. Nakon tri godine Pavao mlađi teško se razbolio. Mučila ga je silna glavobolja. Njegova prijateljica ukrcala ga je na brod u nadi da će se u domovini njegovo zdravlje popraviti, ali bolest je iz dana u dan sve više napredovala — i on je nakon par dana izdahnuo. Sahranjen je na mornarski način u vodama Tihog oceana (1917.)

Kako vidimo, Pavao Rauch nije imao sreće u porodici. Sreća ga je iznevjerila i u politici. Bečki dvor iskoristio ga je za postizanje svojih ciljeva. Dana mu je banska čast (1908 — 1910.) sa zahtjevom da razbije Hrvatsko-srpsku koaliciju. Njegovo banovanje ispunjeno je progonima i procesima protiv uglednijih članova koalicije, sve s ciljem da se dokaže izdajstvo ovih ljudi. Montiran je i »veleizdajnički proces« u Zagrebu i krivotvoreni dokumenti prema direktivama bečke vlade. Kad je dokazana nevinost optuženih Austro-Ugarska i njezina diplomacija bila je osramočena pred cijelom Evropom.

Ban je riješen dužnosti. I opet se vraća gospodarstvu i boravi najviše u Martijancu.

Godine 1919. predaje imanje kćeri Elizabeti i zetu Vuku Vučetiću Brinjskom. On se povlači u Crikvenicu i živi od doživotne rente što mu je kćer redovito šalje. Taj isti Rauch koji je u političkom životu odigrao kobnu ulogu dao je izgraditi novu školu u Čukovcu kod Ludbrega (1913.) i pomogao da se u Martijancu (1899.) izgradi škola s učiteljskim stanom. Za svoju obitelj podigao je oratorij u župnoj martijanečkoj crkvi. Od vremena do vremena svratio bi u Martijanec, ali što dalje, to rjeđe. Godine 1919. veći dio martijanečkog vlastelinstva podpada pod agrarnu reformu. Ostavljenim »maksimumom« upravlja sada barunica Elizabeta, a njezin Vuk se više posvećuje diplomaciji — i vodi »život na velikoj nozi«. Elizabeta je

dobra i brižna majka svoje četvero djece. U novim prilikama se teško snalazila. Živjela je povučeno i umrla 1977. godine u Semeringu u Austriji kao udova Vuka Vučetića generalnog konzula Trećeg Reicha koji je svoju mirovinu izborio kod međunarodnog suda u Haagu.

Staro Martijanečko vlastelinstvo, u rukama naroda često je mijenjalo upravu i naslov, pa i funkciju: 1945. to je državno dobro, 1950. »Stanica za proizvodnju elitnog sjemena Martijanec«, pa »Poljoprivredna stanica Varaždin«. Od 1960 — 1963. »Centar za obrazovanje poljoprivrednih radnika — Martijanec«. I opet (1963 — 1968). »Poljoprivredna stanica Varaždin«. Od 1969. tu je »Centar za primjenu nauke u poljoprivredi, Zagreb«. Od 1977. godine Martijanec je u sastavu PIK-a »Bednja« — Ludbreg. Oronuli dvorac, ruševne gospodarske zgrade, zapušten park, zamuljena baruština nekadašnjeg jezera, svjedoče o nebrizi svih onih koji su se ovdje izredali i doveli do propasti jedan vrijedan spomenik kulture našeg kraja.

Doba baruna, vojvoda i kraljeva za nas je zauvijek prošlo. I narod ovog kraja ima svoju prošlost, a pravu narodnu svijest pokazao je 1903. godine, kad je ustao protiv mađarona i prisilio općinskog bilježnika Ružičku da iz općinskog zatvora pusti utamničene seljake i kad nije dozvolio lijepljenje plakata o prijekom sudu. Uz seljake ustali su i radnici iz Slanja, gdje je tada bila velika drvna industrija s tvornicom namještaja i šećerana. Godine 1918. i 1919. narod je ugrožavao mađarone te je imanje baruna Raucha morala čuvati vojska. Između dva rata i ovdje je bila jaka opozicija i jedva da itko glasa za protunarodne režime. Tada već djeluje Komunistička partija naročito u Poljancu i Martijancu. Već prvih godina II svjetskog rata Martijanec daje 16 aktivnih boraca, a Poljanec smatraju ustaše »leglom komunizma«. Nisu imali povjerenja niti u druga sela i to s pravom. Godine 1943. kod prvog oslobođenja Ludbrega partizani su tako Žilavo branili ovaj kraj, i to baš na martijanečkom terenu, da se četiri mjeseca ni jedna fašistička formacija ne usuđuje kretati podravskom cestom. Cijelim ludbreškim krajem tada je komandirao prokušani borac Ivan Breković iz Globočeca, te je ovo razdoblje za Martijanec i okolicu vrijeme predaha. Godine 1944. nakon povlačenja Narodnooslobodilačke vojske i ovdje su počeli obračuni zloglasnih ustaških oficira Nališa i Mülera s narodom.

Danas su ti dani daleko iza nas. Novo lice sela svjedoči da godine mira u novoj Jugoslaviji nisu uzalud prošle.

Izvori i literatura:

1. Arhiv rkt. župnog dvora Ludbreg
2. Arhiv rkt. župnog dvora Martijanec
3. Belošević Stjepan: Županija varaždinska i slobodni kraljevski grad Varaždin, Zagreb 1926.
4. Bogdan Vaso: Hrvatski narodni pokret 1903/4, Zagreb 1961.
5. Feletar Dragutin: Podravina, Koprivnica 1973.
6. Fulir Miroslav: Rasprave, Ljubljana 1973.
7. Horvat Anđela: Barok u ludbreškom kraju, Kaj 3—4, Zagreb 1970.
8. Horvat Josip: Hrvatsko pitanje u žarištu evropske politike — Obzor — spomen knjiga 1860 — 1935, Zagreb 1935.
9. Krčelić Adam Baltazar: Annuae ili Historija 1748 — 1967., Zagreb 1952.
10. Matasović Josip: Prilog genealogiji Patačića, Narodna starina sv. 24, Zagreb 1930.
11. Svoboda Branko: Stare vinogradske kurije i klijeti II, Zagreb 1967.
12. Šematizam nadbiskupije zagrebačke, Zagreb 1966.
13. Tumpić Mijo: Govor prigodom proslave dvijestote godišnjice crkve u Martijancu, 1975. (rukopis)
14. Vikić dr. Branka — Marcel Gorenc: Prilog istraživanju antičkih naselja i putova u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, Zagreb 1969.
15. Vinković Andrija: Kanonske vizitacije arhiđakonata komarničkog, Arhiv zagrebačke biskupije
16. Vinski — Gasparini Ksenija: Iskopavanje kneževog tumulusa kod Martijanca, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu, 1961.
17. Usmene informacije dugogodišnjeg upravitelja Pauchovih imanja Adolfa Zarijana (sada živi u Kučanu kod Ludbrega)
18. Đurić — Feletar: Stari gradovi i dvorci sjeverozapadne Hrvatske, Čakovec 1971.